

مقاله پژوهشی - فصلنامه علمی رهپایان

سال هجدهم، شماره ۶۸، پاییز ۱۴۰۳
صفحه ۳ تا ۲۴

وجوه اشتراک قومی و ملی در زیست مسالمت‌آمیز اقوام در نظام جمهوری اسلامی ایران

دانشجوی دکتری گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

حمیده حیدری

دانشیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

* احمدرضا خزائی

دانشیار گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

مجید وزیری

چکیده

تعارض و ناسازگاری هویت قومی و ملی یکی از مشکلات هر نظام سیاسی از جمله جوامعی است که با تکثر هویتی از جمله وجود گروه‌های متعدد در سرزمین خود روبرو هستند. بر همین اساس پژوهش حاضر با در نظر داشتن جامعه متکثر و چندقومی ایران، به دنبال حل برخی مشکلات در حوزه اقوام است که به طور مشخص به تقابل هویت قومی و ملی اشاره دارد. پرسش محوری پژوهش این است که برای تحقق زیست مسالمت‌آمیز اقوام در نظام جمهوری اسلامی ایران و پیوند زدن میان هویت ملی و قومی چه راهکار عملی می‌توان ارائه کرد؟ فرضیه این است که نفی تلقی اقلیت گونه از اقوام، تداوم حاکمیت بی طرف در اداره کلان کشور، تکیه بر تاریخچه و هنجارهای تاریخی مشترک و توسعه اقتصادی مناطق به نفع طبقات کمتر برخوردار از جمله راهکارهای تحقق زیست مسالمت‌آمیز اقوام در جامعه ایرانی است. با توجه به بررسی پژوهش حاضر باید گفت که باقی ماندن در حیطه نظری و آرمانی و تکیه بر وجوه مشترک سیاسی و تاریخی کافی نیست، بلکه در عمل باید این وجوه به نحوی باشد که کمترین نابرابری را برای بیشترین افراد ایجاد نماید. یعنی سازوکارهای مبتنی بر عدالت باید ضعیف‌ترین اقشار را مورد حمایت قرار دهد. همچنین باید سازوکارهای زیست مسالمت‌آمیز را در حوزه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی نیز گسترش داد و اصول قانون اساسی از جمله آموزش به زبان مادری، توسعه رسانه‌ها به زبان مادری برای اقوام و همچنین توجه به نقش تاریخی اقوام در حفظ هویت ملی را می‌بایست محقق ساخت. در مقاله حاضر از روش توصیفی و تحلیلی و ابزار کتابخانه‌ای استفاده شده است.

کلیدواژه: هویت ملی، هویت قومی، زیست مسالمت‌آمیز، جمهوری اسلامی.

* نویسنده مسئول: dr.khazaei46@yahoo.com

تاریخ تایید: ۱۴۰۳/۷/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۵

The Islamic Revolution Approach Quarterly

Vol. 18, No.68, Fall 2024, P 3-18

rahyaftjournal.ir

Ethnic and National Commonalities in the Peaceful Coexistence of Ethnicities in the Islamic Republic of Iran

Hamideh Heydari

PhD Student in the Department of
Jurisprudence and Islamic Law Principles,
Central Tehran Branch, Islamic Azad
University, Tehran, Iran

Ahmadreza Khazaei *

Associate Professor in the Department of
Jurisprudence and Islamic Law Principles,
Central Tehran Branch, Islamic Azad
University, Tehran, Iran

Majid Vaziri

Associate Professor in the Department of
Jurisprudence and Islamic Law Principles,
Central Tehran Branch, Islamic Azad
University, Tehran, Iran

Abstract

The conflict and incompatibility between ethnic and national identity is one of the issues faced by any political system, including societies with a diversity of identities, such as the existence of multiple groups within their territory. Accordingly, this research, considering the diverse and multi-ethnic society of Iran, aims to address some problems in the field of ethnicities, specifically pointing to the conflict between ethnic and national identities.

The main question of the research is: what practical solutions can be offered to achieve peaceful coexistence of ethnic groups in the Islamic Republic of Iran and to connect national and ethnic identities?

* Corresponding Author: dr.khazaei46@yahoo.com

How to Cite: Heydari, H., Khazaei, A., Vaziri, M. (2024). Ethnic and National Commonalities in the Peaceful Coexistence of Ethnicities in the Islamic Republic of Iran, *The Islamic Revolution Approach Quarterly*, 18(68), 3-18.

Received: 15/03/2024

Accepted: 15/08/2024

The hypothesis is that negating the minority perception of ethnic groups, maintaining impartial governance in the administration of the country, relying on shared historical norms and history, and economic development of regions benefiting the less privileged classes are among the solutions for achieving peaceful coexistence of ethnic groups in Iranian society.

Based on the review of this research, it should be said that remaining in the theoretical and idealistic realm and relying on common political and historical aspects is not enough. In practice, these aspects must be such that they create the least inequality for the greatest number of people. In other words, justice-based mechanisms must support the weakest strata. Additionally, peaceful coexistence mechanisms should be expanded in the economic, social, and cultural domains, and the principles of the Constitution, such as education in the mother tongue, the development of media in the mother tongue for ethnic groups, and attention to the historical role of ethnic groups in preserving national identity, must be realized. In this article, descriptive and analytical methods and library tools have been used.

Introduction

The Iranian cultural system is the product of several thousand years of an ancient nation and the collective action of ethnic groups that have shaped Iran's cultural identity, each of which has added various layers with positive and negative components to it, and ultimately has become part of this macro-cultural identity. In fact, Iran's cultural identity is a broad and comprehensive umbrella that at the same time includes all ethnic groups and ethnic groups. However, Iranian society is full of ethnic and cultural diversity that, despite historical and political developments, has always left a significant role in domestic conditions. In the twentieth century, as a result of the growth of social knowledge and the evolution of concepts in this field, the word "ethnicity" became one of the basic terms in social sciences, and experts in this field sought to define it. A wide range of theories have focused on the attributive nature of ethnicity and common ancestry among a group of individuals. This means that these human groups have a subjective belief in common ancestors. The term ethnic group in anthropological literature usually refers to a population that has a great deal of autonomy in its biological reproduction, has special fundamental cultural values, and is united within cultural forms with a clear unity that distinguishes them from others. Accordingly, the

present study, taking into account the plural and multi-ethnic society of Iran, seeks to solve some problems in the field of ethnic groups, which specifically refer to the conflict between ethnic and national identity. The central question of the study is what practical solution can be proposed to realize the peaceful coexistence of ethnic groups in the Islamic Republic of Iran and to link national and ethnic identity? The hypothesis is that the rejection of the minority-type view of ethnic groups, the continuation of impartial governance in the country's macro-administration, reliance on common historical history and norms, and the economic development of regions in favor of the less privileged classes are among the solutions to realize the peaceful coexistence of ethnic groups in Iranian society.

Materials and Methods

The present article used descriptive and analytical methods and library tools. The theoretical framework of the article is also John Rawls's theory of justice.

Discussion and Findings

The pluralism of Iranian society in terms of ethnic diversity requires a practical solution to link the aspects of ethnic and national commonality to realize their peaceful coexistence. Therefore, it should be said that theories that focus solely on ethnic issues and do not pay attention to the compromise between national and ethnic identity cannot be considered as problem-solving theories. For this reason, by adopting the approach proposed by John Rawls, the principles of peaceful coexistence should be presented to improve the conditions of ethnic groups on the one hand and the link between national and ethnic identity on the other hand as a basis for their continued existence. First of all, it should be said that ethnic groups should not be mentioned as a minority group in the country. This is because the constitution is not explicit about this. Also, this perception can have legal consequences, including the uniqueness of an ethnic group or ethnic groups, as well as accepting autonomy and the right to self-determination for them, which results in divergence. In the next place, it has been considered that one of the advantages and even paths that can include peaceful coexistence of ethnic groups is the neutral sovereignty in the administration of the country. This means that there is no specific ethnic group or race or group to govern the country and the positions of the administration of the country are held either

directly or indirectly through elections as a democratic procedure. However, we should not ignore the problems of ethnic areas in terms of electing local governors or appointing other officials. For this reason, we need to take measures to provide the basis for further linking national and ethnic identity by trusting local elites and promoting them in the national hierarchy. Another idea that can be proposed by inferring from Rawls' theory is to pay attention to the common historical bio-history between ethnic groups in Iran, which, despite some periodic tensions, have always continued to live peacefully and based on belonging to a common Iranian root and lineage. This practice has caused ethnic groups to always seek themselves under a comprehensive and colorful flag that can even show national identity as the center of gravity of identity. This advantage makes the principle of allocating more privileges to less advantaged (economically and socially) ethnic regions seem more necessary than ever, based on the same theory. Because a significant part of poverty and unemployment is allocated to these regions, and the migration of labor from these regions to other regions, firstly, causes the departure of active economic force, and secondly, it expands inequality to their detriment. To resolve this problem, we need to use a policy of positive discrimination in favor of ethnic regions and a change in development conditions, the establishment of factories, companies and economic enterprises, so that the problem of smuggling can also be overcome and effective and desirable economic activity can be created in these regions. Benefiting from the policy of allocating privileges to less advantaged regions is not only economic, but also has social and cultural dimensions. In order to allocate this privilege to ethnic areas, we need to refer to the constitution to recognize the right to teach in the mother tongue in schools so that we can provide a kind of commonality for social cohesion. This procedure does not mean ignoring national identity or highlighting ethnic identity, but rather an effort to improve the identity conditions of ethnic areas and recognize their special rights, as well as linking national and ethnic identity. Thus, to eliminate inequality, we need an effort for social, economic, and cultural-identity equality to improve the conditions of ethnic groups within the framework of national identity.

Conclusion

According to the study of the present study, it should be said that

remaining in the theoretical and ideal realm and relying on political and historical commonalities is not enough, but in practice these commonalities should be in a way that creates the least inequality for the most people. That is, mechanisms based on justice should support the weakest groups. Also, peaceful living mechanisms should be expanded in the economic, social and cultural fields, and the principles of the constitution, including education in the mother tongue, development of media in the mother tongue for ethnic groups, and attention to the historical role of ethnic groups in preserving national identity, should be realized.

Keywords: National Identity, Ethnic Identity, Peaceful Coexistence, Islamic Republic.

مقدمه

منظومه فرهنگی ایران محصول چند هزارساله ملتی کهن و برابند تعامل جمعی گروه‌های قومی است که هویت فرهنگی ایران را شکل بخشیده اند و هر یک به سهم خود، بر آن لایه-هایی گوناگون با مولفه‌های مثبت و منفی افزوده‌اند و در نهایت در این هویت کلان فرهنگی مستحیل و خود بخشی از آن شده‌اند. در واقع هویت فرهنگی ایران چتر گسترده و فراگیری است که در عین حال همه اقوام و گروه‌های قومی را در خویش جای داده است. اما جامعه ایران سرشار از تنوعات قومی و فرهنگی است که در عین تحولات تاریخی و سیاسی همواره نقش قابل توجهی بر شرایط داخلی بر جای گذاشتند. در قرن بیستم و در نتیجه رشد دانش اجتماعی و تحول مفاهیم این حوزه، واژه قوم به یکی از واژه‌های اساسی در علوم اجتماعی تبدیل شد و صاحب نظران این حوزه در صدد تعریف آن برآمدند. طیف زیادی از نظریات بر خاصیت انتسابی قوم و نسب مشترک میان جمعی از افراد توجه نشان دادند. بدین معنا که این گروه‌های انسانی دارای باوری ذهنی به اجداد مشترک هستند. واژه گروه قومی در ادبیات انسان‌شناسی معمولاً به جمعیتی اطلاق می‌شود که دارای خود مختاری زیادی در باز تولید زیستی خود باشد، ارزش‌های بنیادی فرهنگی ویژه‌ای داشته باشد و در درون اشکال فرهنگی با وحدت آشکاری گرد هم آمده باشند که آنها را از دیگران تفکیک کند.

همسو و یا در تقابل با هویت قومی می‌توان از هویت و یا همبستگی ملی یاد کرد. همبستگی ملی به عنوان به معنای فراهم نمودن زمینه‌های ساختاری لازم برای احساس وحدت منافع و مسئولیت‌های جمعی مردمی است که برخوردار از تباری واحد، خاطرات مشترک، عناصر فرهنگی مشترک و پیوند با یک سرزمین تاریخی هستند. همبستگی مکانیکی، همبستگی از راه همانندی است. وقتی این شکل از همبستگی بر جامعه حاکم باشد افراد جامعه چندان باهم تفاوتی ندارند؛ زیرا به ارزش‌های واحدی وابسته‌اند و مفهوم مشترکی از تقدس دارند. ولی همبستگی ارگانیکی و اندامی، چون افراد در جامعه دیگر همانند و یکسان نیستند؛ بلکه هر کدام در رشته خاصی تخصص دارند اما هر کدام نیاز دیگری را برطرف می‌کند. منظور از همبستگی ملی به معنای هماهنگی میان اجزای تشکیل دهنده کل نظام اجتماعی تعریف شد و گفته شد در جوامع سنتی پیوند های گوناگونی از قبیله تا مذهب و حکومت موجب همبستگی جامعه می‌شد، اما در عصر جدید، نوسازی و تحولات صنعتی میان اجزای متجانس و همبسته قدیم ناهماهنگی به وجود آورده است. از این رو مسئله حفظ همبستگی در سطح فرهنگی، اجتماعی و ملی یکی از موضوعات اصلی مورد علاقه در جوامع و نظام‌های در حال

گذار است. روند نوسازی و صنعتی شدن به فروپاشی پیوندهای سنتی می‌انجامد، ولی از سوی دیگر پیوندهای مدرن به سهولت استقرار نمی‌یابند.

با توجه به اینکه اغلب نظام‌های سیاسی در تلاش هستند تا میان هویت‌های قومی و هویت ملی سازش ایجاد کنند و از بروز بحران جلوگیری به عمل آورند، پژوهش حاضر با درک این ضرورت که زیست مسالمت‌آمیز اقوام در نظام جمهوری اسلامی نیز یک دغدغه است، درصدد است تا وجوه اشتراک ملی و قومی را مدنظر قرار دهد. بدین معنا که راهکار مؤثر برای پیوند زدن میان هویت ملی و قومیت‌ها در جامعه ایرانی کدام است؟

۱-۱. پیشینه تحقیق

طیف وسیعی از تحقیقات به مسائل، خواسته‌ها و مطالبات اقوام و همچنین کوشش برای سازش میان هویت ملی و قومی اختصاص داده شد که به برخی از آنان پرداخته خواهد شد: ترکی (۱۳۹۹) در مقاله خود «بررسی عوامل سیاسی-اقتصادی مؤثر بر چالش‌های قومیتی» به این موضوع اشاره می‌کند که از جمله عوامل مؤثر بر بهبود وضعیت اقتصادی مناطق قوم-نشین، توسعه مناطق برای جلوگیری از مهاجرت نیروی کار و خالی شدن مناطق از نیروی فعال اقتصادی است. هرچند که نویسنده اشاره می‌کند که معضل بیکاری و نبود سرمایه کافی در مناطق کردنشین به دلیل قرابت با کردهای سایر کشورها می‌تواند تبعات امنیتی در پی داشته باشد.

عادلی و فتحی (۱۳۹۷) در مقاله مشترکی با عنوان «تحولات قومی در مرزهای ایران قبل و بعد از جنگ تحمیلی: ابعاد و راهکارها» چنین نتیجه گرفتند که پس از پیروزی انقلاب، منازعات قومی در مرزهای غربی و شمال غرب کشور وجود داشته است، اما به مرور و در زمان وقوع جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، منازعات قومی جای خود را به وحدت و انسجام ملی و قومی داده است.

محمودرضا میرلطفی و همکاران (۱۳۹۴)، نیز در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی انسجام اجتماعی در حفظ امنیت مرزی با تأکید بر تنوع قومی-مذهبی مطالعه موردی: شهرستان زابل»، نقش هویت مذهبی-قومی در این شهرستان را بر انسجام اجتماعی و هویت ملی بررسی کرده‌اند. نویسندگان بر این باور هستند که حفظ امنیت قومی در استان‌ها و شهرهای مرزی می‌تواند تأثیر مثبتی بر روند همگرایی اقوام با هویت ملی داشته باشد. به همین دلیل متغیرهای مذهبی نیز می‌توانند واجد نقش کارکردی مثبتی در این زمینه باشند.

علی یوسفی و احمدرضا اصغریور ماسوله (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای با عنوان «نسبت میان هویت ملی و هویت‌های قومی در ایران»، به نقش هویت‌های قومی در ایجاد انسجام اجتماعی در

جامعه ایرانی پرداخته‌اند. در همین راستا هم به نقش مذهب در واگرایی و همگرایی اقوام و هم به رابطه شش قوم ایرانی ترک، بلوچ، لر، کرد، فارس و عرب با هویت ملی به شیوه‌ای تجربی پرداخته شده است. نویسندگان قومیت گرایی در ایران را بسیار متفاوت از سایر کشورها (مخصوصاً کشورهای نوپا) می‌دانند و بر این باور هستند که اقوام ایرانی در طی سالیان و قرن‌های دراز هویت مشترکی با فرهنگ ملی شکل داده‌اند. از این رو برخلاف کشورهایی که قومیت‌های آنان به واسطه مهاجرت پدید آمده است، می‌توان هویت‌های قومی و ملی در ایران را در بسیاری از مشترکات یکی دانست.

احمدی‌پور و دیگران (۱۳۸۹)، در پژوهشی با عنوان "تحلیل قومیت و هویت قومی در ایران؛ جهت امنیت پایدار" به بررسی نقش قومیت‌ها و تهدیدها و فرصت‌های آنان و همچنین تأثیر آنان بر امنیت پایدار پرداخته‌اند. هدف نویسندگان در این پژوهش بررسی اختلاف و اشتراک الگوی قومیت‌های ایران از یک سو و عوامل تهدیدکننده اقوام علیه امنیت ملی از سوی دیگر است. فرض نویسندگان نیز این گونه است که یکی از مهم‌ترین عوامل تبدیل آسیب‌های اجتماعی در نزد اقوام و تبدیل این مسائل به مسائل حاد امنیتی، وجود اقوام آیین در کشورهای همسایه و رابطه آن‌ها با یکدیگر، دخالت عوامل بیگانه و موقعیت خاص مرزی ایران است. بنابراین توصیه این است که مسوولان امنیتی می‌بایست با استفاده از راهکارهای پیشگیرانه از تبدیل مسائل اجتماعی اقوام به مسائل امنیتی خطرناک جلوگیری کنند.

قاسمی (۱۳۸۲) در مقاله خود «اقلیت‌ها در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» تلقی «اقلیت‌گونه» از اقوام در ایران کرده و برای ارائه دیدگاه خود به قانون اساسی از جمله اصول ۱۵ و ۱۹ استناد کرده است. در حالیکه قانون اساسی هرگز از اقوام به عنوان اقلیت نام نبرده است و تنها در اصل ۱۵ به حق آنان برای تدریس ادبیات در مدارس به زبان مادری اشاره کرده و در اصل نوزدهم نیز به برابری همگان در سایه قانون اشاره کرده است. از این رو، پژوهش حاضر در نقد همین دیدگاهها نیز نگارش شده است.

با توجه به موارد یاد شده در بالا، رویکرد متمایز پژوهش حاضر این است که تنها با استناد به نظریات قوم‌گرایانه درصدد حل مشکلات اقوام و تحقق زیست مسالمت‌آمیز آنان در مرزهای سرزمین ایران نیست، بلکه با ارائه رویکردی فرگیر، عدالت‌محور و مبتنی بر آزادی درصدد است تا مسؤلیت متقابلی برای دولت از یک طرف و اقوام از طرف دیگر ایجاد نماید. بنابراین مقاله حاضر بر وجوه اشتراک و تکرار مواردی نظیر هویت مذهبی و وقایع تاریخی متمرکز نیست، بلکه به دنبال آن است تا راهکارهای عملی برای زیست مسالمت‌آمیز اقوام از منظر هویت ملی و قومی فراهم آورد.

۲-۱. چارچوب نظری تحقیق؛ نظریه عدالت جان راولز

جان راولز متفکر شناخته شده در حوزه عدالت و آزادی و به طور مشخص فیلسوف عدالت است (بشیریه، ۱۳۹۳: ۱۷۸). وی بیش از هر چیز به دنبال برقراری عدالت در ساختارهای سیاسی است. یعنی ایجاد ساختار حقوقی مناسب جهت تأمین عدالت به عنوان مفهومی دینی، اخلاقی و یا ترکیبی از آنان است (راولز، ۱۳۹۷: ۴۹۴). این شیوه از اندیشه به دنبال آن است تا در ساختارهای سیاسی توازنی میان عدالت و آزادی برقرار نماید و در نهایت به جامعه فضیلت-مند ختم شود. با توجه به توجه وی به بحث عدالت، پیدا کردن سازوکارهایی برای رفع نابرابری‌ها در جوامع مختلف و همچنین ارائه راهکار برای ارتقای شرایط محرومان و به حاشیه رانده شده‌ها بخشی از منظومه فکری راولز را تشکیل می‌دهد. راولز در این باره معتقد است که محرومیت به نحوی باشد که برای اقشار آسیب‌پذیر کمترین آسیب را در پی داشته باشد. به عبارت دیگر، نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی باید به گونه‌ای باشند که بیشترین منافع را برای کم بهره‌مندترین اشخاص برسانند؛ به نحوی که با اصل پس اندازها عادلانه سازگار باشد (بهشتی، ۱۳۷۹: ۳۵). بنابراین راولز معتقد است که نابرابری در صورتی بر برابری ترجیح دارد که این نابرابری به سود همگان باشد و رویه اداره جامعه باید به نحوی باشد که نابرابری‌های اجتماعی را کنترل نماید. از این منظر، اداره جامعه به جنبه‌ای از ساختار اجتماعی ناظر است که توزیع درآمد و ثروت و طراحی سازمان‌هایی که اقتدار و مسؤولیت اداره امور را بر عهده دارند، به آنها مرتبط است (Freeman, 1993: 378). گام بعدی از نظر وی آن است که به دنبال ایجاد فرصت‌های برابر برای بهبود شرایط محرومان اندیشه کرد. یعنی اینکه ایجاد سازوکارهای برابر که با ابتناء بر فرصت‌های برابر هستند، بر افزایش سود محرومان جامعه مقدمه است زیرا در امر اداره جامعه باید بر شرایط محرومان نیز اندیشید (راولز، ۱۳۹۴: ۲۲۷). مقصود راولز آن است که نباید به شیوه توزیعی به نتایجی اندیشه کرد که هر محرومی باید برابری رفع نابرابری از آنان بهره‌مند شود، بلکه شیوه مناسب‌تر آن است که فرصت‌های برابر برای محرومان ایجاد شود تا از قبل آن، بتوانند نابرابری را برطرف نموده و شرایط مناسبی برای خود ایجاد کنند.

ایده راولز هم مسؤولیت‌آفرینی برای گروه‌های محروم ایجاد می‌کند و باعث مشارکت آنان در فرصت‌های فراهم شده خواهد شد و هم اینکه برابری در فرصت را در برابری با نتیجه ارجحیت می‌دهد. به همین دلیل عقیده وی بر این است که مشاغل و مناصب تحت شرایط حاصله از برابری فرصت‌ها، باید به روی همه باز باشد (Freeman, 1993: 1993). برابری در فرصت (و نه نتیجه) ایده قابل توجهی از سوی راولز است که باید مورد عنایت قرار گیرد. راولز

این راهکار را از منظر سازگاری عدالت با میزان کوشش فرد و یا گروه مطرح می‌کند که فارغ از هر نوع محدودیت غیرمنصفانه باید انجام شود. به تعبیر وی، این اصل بدین صورت است که هر شخصی نسبت به طرحی کاملاً بسنده از آزادی‌های سیاسی برابر که با همان طرح از آزادی‌ها برای همگان سازگار است، حقی یکسان و لغو ناشدنی دارد (راولز، ۱۳۹۴: ۸۴)؛ بدیهی است این رویه تنها ابعاد اقتصادی ندارد، بدین معنا که نابرابری باید ابعاد سیاسی، فرهنگی و اجتماعی را نیز شامل شود. نظریه راولز از این مزیت برخوردار است که مبتنی بر واقعیات موجود است و بیشتر از آنکه به نتیجه برای رفع نابرابری بیندیشد، به دنبال راهی است تا از طریق آن برابری در فرصت مهیا شده و زمینه‌ای برای زیست مسالمت‌آمیز فراهم شود.

۲. زیست مسالمت‌آمیز اقوام در ایران از منظر وجوه اشتراک قومی

ایران سرزمینی در برگیرنده گروه‌های قومی، زبانی و دینی گوناگون است. هر یک از این گروه‌ها، به ویژه گروه‌های قومی غیرایرانی مهاجر ترک (بجز ترک زبانان آذربایجان)، ترکمن و عرب فرهنگ و زبان ویژه جامعه خود را دارند که جدا از فرهنگ و زبان قوم‌های ایرانی گرد، لر، بلوچ و مانند آنها بوده است. فرهنگ‌های این اقوام ایرانی و غیرایرانی با همه گونه‌گونی به سبب همزیستی تاریخی - اجتماعی طولانی در سرزمین ایران در برخی وجوه، قرابت‌ها و اشتراکاتی دارند که آنها را به یکدیگر نزدیک می‌کند و میان مردم آنها یک همبستگی فرهنگی و یک باور و آرمان جمعی پدید می‌آورد. این همبستگی فرهنگی تنیده با تار و پود باورها و آرمان‌های جمعی، فرهنگ ملی ایرانیان را در پهنه جغرافیای سیاسی سرزمین ایران جلوه گر می‌سازد و قوم‌های متشکله ملت ایران را به هم می‌پیوندد و وحدت ملی را به مفهوم فرهنگی آن پدید می‌آورد. مشترکات فرهنگی در میان فرهنگ‌های قومی در جغرافیای سیاسی سرزمین ایران فرهنگ ملی ایرانی را شکل می‌دهد و مجموعه‌ای از عناصر فرهنگی و مشترکات فرهنگی و دینی - مذهبی میان فرهنگ ملی ایران و فرهنگ‌های ملی سرزمین‌های دیگر اسلامی، تمدن اسلامی را در جهان پدید می‌آورد. اما با توجه به اهمیت مسائل قومی در دوران معاصر تلاش بر این است تا با استفاده از نظریه راولز به ترسیم نقشه‌ای برای زیست مسالمت‌آمیز اقوام در ایران پرداخته شود.

۲-۱. نفی رویکرد اقوام به مثابه اقلیت

کاربرد اندیشه‌های اخلاقی در عرصه روابط سیاسی به معنای آن است که بتوان سازوکاری از میان آراء و نظریات استخراج نمود که بتواند همزیستی مسالمت‌آمیز را در یک جامعه متکثر نشان دهد. از این رو راولز برای اجتماعی که مسالمت‌آمیز باشد، نوعی فضیلت سیاسی قائل است که بدون درک واقعیات آن نمی‌توان امیدی برای دستیابی به جامعه آزاد داشت (راولز،

۱۳۹۶: ۴۹۶). بر مبنای همین دیدگاه، و برای تحقق زیست مسالمت‌آمیز اقوام از منظر پیوند هویت قومی و ملی باید گفت که نگاه واقع بینانه، مبتنی بر تفسیر مطلوب از جایگاه اقوام در قانون اساسی و ارائه رویکردی که بتواند منشأ پیوند و نه افتراق باشد، حائز اهمیت است. با استناد به قانون اساسی باید گفت که اقوام در ایران همانند سایر شهروندان از حقوق برابر برخوردار هستند و حتی برخلاف برخی از پژوهش‌ها، تحت عنوان اقلیت از آنان یاد نشده است. برخی بر این باور هستند که اقوام در ایران در زمره اقلیت‌ها محسوب شده و از این رو نیازمند پذیرش هویت آنان به عنوان یک گروه خاص است (قاسمی، ۱۳۸۲). حتی در اسناد بین‌المللی نظیر دیوان بین‌المللی دادگستری، بر «خاص بودن» هویت قومی توجه نشان داده است. در یکی از قضایا، دیوان به این مفهوم اشاره کرده است: «گروهی از اشخاص که در کشور یا سرزمینی خاص زندگی می‌کنند و دارای نژاد، مذهب، زبان و سنت‌های خاص خود هستند و به واسطه هویت مشترک نژادی، مذهبی، زبانی و سنتی با همدیگر احساس همبستگی دارند و سنت‌ها و آیین خود را حفظ می‌نمایند و فرزندان‌شان را براساس فرهنگ و سنت‌های خویش آموزش می‌دهد و در این راستا به یاری یکدیگر بر می‌خیزند» (The Greco-Bulgarian Communities Case: para 21). هرچند در گزارش دیوان، «خاص بودن گروه قومی مورد اشاره واقع شده است، اما تلقی نمودن اقوام به عنوان «اقلیت» واجد آثار حقوقی و قانونی خاصی است که در نهایت می‌تواند واگرایی را چه در قالب پذیرش خودمختاری و حق تعیین سرنوشت و یا مراجعه به نهادهای بین‌المللی برای برگزاری رفراندوم و... باز نماید.

یکی دیگر از راهکارهای زیست مسالمت‌آمیز، بستن مسیرهایی است که ممکن است اقوام را به عنوان «اقلیت» معرفی کنند. زیرا اقلیت‌ها نیازمند حمایت بین‌المللی و در نتیجه باز کردن مسیری برای مداخله در امور داخلی و خدشه وارد ساختن بر هویت ملی و یا ترغیب همه اقوام به سمت چنین رویه واگرایانه‌ای است. برخی در نقد این دیدگاه واگرایانه بیان داشتند که باید از این نگاه ژورنالیستی پرهیز نمود، زیرا اقوام در ایران هرگز به عنوان یک گروه اقلیتی مطرح نشده و قانون اساسی نیز چنین رویه‌ای ندارد (فضائلی و کرمی، ۱۳۹۶: ۲۲۸). اما باید گفت که برخی نیز همین مسیر را در قبال اقوام در ایران در پیش گرفتند. بدین معنا که بیان می‌دارند که از جمله صریح‌ترین مواردی که به بحث از قومیت یا گروه قومی در ایران دارند، اصول پانزدهم و نوزدهم قانون اساسی هستند. یعنی سه نوع اقلیت قومی، اقلیت اقلیت قومی-دینی و اقلیت قومی-مذهبی در نزد قانون اساسی وجود دارد (قاسمی، ۱۳۸۲: ۸۶۷). با توجه به تعریفی که از اقلیت ارائه شد، پذیرش چنین رویکردی می‌تواند نوعی تقویت نگرش واگرایانه باشد و

بحث همزیستی مسالمت‌آمیز را تحت تأثیر قرار دهد. از این رو در راستای پذیرش حقوق «اقلیت»‌ها در قانون اساسی، عقیده بر این است که بارزترین مواردی که به حقوق خاص قومی پرداخته است، بحث آزادی فرهنگی و امکان حفظ هویت قومی است که در اصول پانزدهم، نوزدهم، بیستم، بیست و چهارم و بیست و ششم بیان شده است (قاسمی، ۱۳۸۲: ۸۶۸).

به نظر می‌رسد چنین نگرشی نسبت به اقوام به معنای آن است که اقوام به عنوان اقلیت دارای حقوقی هستند که البته برای دستیابی به مطالبات خود به بازیگرانی غیر از دولت ملی متوسل شوند. زیرا در بحث اقلیت با این خواسته حقوقی مواجه هستیم که باید از مطالبات قومی (و نه ملی آنان) حمایت به عمل آورده شود. در نقد این دیدگاه باید گفت که براساس موازین نظام بین‌الملل در جهت حمایت از حقوق اقلیت‌ها، کشور ایران فاقد اقلیت قومی بوده و تنها اقلیت‌های موجود در آن، اقلیت‌های دینی، زبانی و مذهبی هستند که بر مبنای قوانین عادی، تصویب‌نامه و سایر مقررات، از حقوق خاص خود بهره‌مند هستند (فضائلی و کرمی، ۱۳۹۶: ۲۴۱-۲۴۰). به هر حال باید گفت که زیست مسالمت‌آمیز اقوام و دستیابی به جامعه فضیلت‌مند و مبتنی بر زیست مشترک نیازمند پذیرش رویکرد ملی و کلان در مرزهای سرزمینی ایران است که بتواند هویت ملی را نیز انعکاس دهد. به هر حال تلقی اقوام به عنوان اقلیت، وجوه اشتراک قومی و ملی را به وجوه افتراق و واگرایانه تبدیل خواهد کرد و لازمه زیست مسالمت‌آمیز پرهیز از چنین رویه ساختگی و بدور از نص صریح و یا ضمنی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است. ضمن اینکه باید گفت اقوام در ایران از نظر نژادی دارای تبار و ریشه مشترکی هستند و تفاوت عمده میان آنان در زبان، دین و مذهب است و از این رو هم نمی‌توان به گروه‌های قومی، صفت اقلیت را اطلاق نمود.

۲-۲. تاریخچه زیست مشترک و پویا

تبار و ریشه مشترک اقوام ایرانی و عناصر مشترک گسترده میان آنان ما را به این مسیر رهنمون می‌سازد که برای یافتن محملی مشترک و در عین حال سرشار از تکثر به دنبال راهی باشیم. با استمداد از نظریه روالز باید گفت که توافق متکثر دستاورد دیگری از نظریه راولز است که برای تحقق زیست مسالمت‌آمیز اقوام در ایران نیز کاربرد دارد. توافق مدنظر راولز در جامعه ایده‌آلش، صرفاً یک سازش ساده نیست. او این توافق را محصول یک اجماع همپوش از آموزه‌های متکثر معقول می‌شمرد و بیان می‌دارد که اگر بناست عدالت به مثابه انصاف (یا هر برداشت سیاسی دیگری) از امکان به دست آوردن حمایت اجماع همپوش برخوردار باشد، باید به تفاوت آموزه‌های مختلف توجه کنیم (راولز، ۱۳۹۴: ۱۸). به طور مشخص این رویه درباره اقوام ایرانی بدین نحو است که به ندرت یک قوم از نظر جغرافیایی به طور کامل در

یک منطقه ساکن است که تبار و ریشه جدا از اقوام ایرانی داشته و خود را خاص معرفی کند. بنابراین پذیرش تکثر نه یک دستاورد جدید برای زیست مسالمت‌آمیز اقوام، بلکه دستاوردی تاریخی و حاصل سالیان طولانی زندگی مشترک است. به این دلیل که نظام فرهنگی و ساختار اجتماعی کشور، در عین وحدت و یگانگی و برخورداری از پیوند ارگانیکی در قالب یک اجتماع فراگیر و پایدار توانسته است تکثر و تنوع درونی خود را حفظ کرده و در طول قرن‌های متمادی، با پویایی و بالندگی استمرار داشته باشد (فضائلی و کرمی، ۱۳۹۶: ۲۲۹). بنابراین زیست مشترک و پویا بدین معناست که اقوام در استان‌های مختلف و در کنار سایر اقوام و از جمله فارس‌ها پراکنده شده‌اند و نشانه نگران‌کننده‌ای از برخوردهای قومی قهرآمیز قابل مشاهده نیست. نگران‌کننده از این جهت که بتواند چالشی فراگیر با یک قوم ایجاد شود و یا دولت مرکزی به واکنش واداشته باشد.

بعد مهم دیگری که از زیست مشترک پویا به عنوان وجه اشتراک قومی و ملی می‌توان یاد کرد، تاریخچه کهن و سرشار از خودآگاهی تاریخی است که توانسته فراتر از یک نگاه قومی، منشأ تحولات کنونی نیز تلقی شود. به این دلیل که بر مبنای شواهد تاریخی، ایرانیان یکی از بزرگترین و اثرگذارترین تمدن‌های تاریخ بشر بودند که عناصر مادی و معنوی آن هنوز در شکل دادن به مشارکت سیاسی ایرانیان نقش مؤثری ایفا می‌کند. تداوم این آگاهی و ناخودآگاهی عناصر مادی و معنوی ایران باستان اغلب در طول تاریخ در وضعیت تداومی این ظرفیت را ایجاد کرده که شکل و محتوای اعمال قدرت و محدود کردن آن را سر و سامان بدهد (رهبر و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۴). به عبارت دیگر، افتخارات، حماسه‌ها، شکست‌ها و پیروزی‌های سرزمین ایران، نه متعلق به یک قوم خاص، بلکه حاصل یک هویت ملی بوده که قابل فرو کاستن به یک نگرش جزئی و قومی نیست. مقصود از هویت ملی ایران، مجموعه‌ای از نشانه‌ها و آثار مادی، زیستی، فرهنگی و اندیشگی است که در سیر تحول تاریخی به اجتماع ملی ایران شکل داده و باعث تفاوت این اجتماع از جوامع دیگر شده است. با توجه به این موارد تاریخی، نوعی هویت ملی در میان ایرانیان از دیرباز وجود داشته است. بدین معنا که از دوره هخامنشیان تا امروزه، مردم ساکن این کشور خود را ایرانی و متعلق به جغرافیای سرزمینی به نام ایرانشهر و یا ایران‌زمین تلقی کرده و نسبت به منابع، عناصر و هویت شکل‌دهنده آن آگاهی داشتند (حسنی‌فر و عباس‌زاده، ۱۳۹۹: ۱۸۵). این وجه مشترک به عنوان عنصر بنیادین و سنگ زیرین هویت ایرانی نیازمند حراست بر مبنای «ایرانی بودن» است. همچنان که این نگرش زیربنایی نباید باعث سلطه هویت واحد بر سایر هویت‌ها (قومی) شود. بنابراین تکثر قومی و مواجهه تکثرگرایانه با آن نه یک تهدید، بلکه فرصتی برای تداوم این زیست مشترک

و پذیرش یک هویت مشترک برای تمام اقوامی است که در این مرز سرزمینی زندگی می‌کنند. در چنین شرایطی، روایت تاریخی مشترک توانسته نوعی همزیستی مسالمت‌آمیز فراهم آورد که در صورت نادیده گرفتن و یا فروکاستن آن به یک هویت خاص و قشری مآب چالش‌های سیاسی و امنیتی ایجاد خواهد نمود. راه مؤثر همان است که بتوان با تکیه بر عناصر تاریخی و اسطوره‌های دیرپا در سرزمین کهن و پذیرش اسطوره‌های قومی و فرهنگی در چارچوب هویت فراگیر ایرانی، راه را برای پیوند اقوام با هویت ملی فراهم نمود و از واگرایی جلوگیری نمود. به آورده شود.

با توجه به این ایده زیست مسالمت‌آمیز رویکردی سیاسی و اجتماعی را در خود جای داده است و نیازمند رویکرد سیاسی برای پذیرش آراء و عقاید مختلف است، راولز همین نکته را یکی از اصول زیست دموکراتیک تلقی کرده است. به بیان وی، یکی از ویژگی‌های پایه‌ای دموکراسی، واقعیت تکثرگرایی معقول است؛ یعنی این واقعیت که کثرت آموزه‌های فراگیر دینی، فلسفی و اخلاقی متضاد و در عین حال معقول، نتیجه طبیعی فرهنگ دموکراسی و نهادهای آزاد آن است» (Rawls, 1971, 573). از این منظر، شرایط اداره کشور با تکیه بر قانون اساسی باید به نحوی باشد که «تکثرگرایی معقول» را در اداره اقوام به کار گیرد. تکثرگرایی معقول یعنی پذیرش حقوق گروه‌های قومی نظیر آن چیزی است که در قانون بیان شده است. از جمله می‌توان به حق بر تدریس به زبان مادری به عنوان یکی از این موارد اشاره نمود. در اصل پانزدهم قانون اساسی به یکی از این حقوق اشاره شده است: «زبان و خط رسمی و مشترک مردم ایران فارسی است. اسناد و مکاتبات و متون رسمی و کتب درسی باید به این زبان و خط باشد ولی استفاده از زبان‌های محلی و قومی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و تدریس ادبیات آنها در مدارس در کنار زبان فارسی آزاد است». یا در اصل نوزدهم قانون اساسی چنین آمده است: «مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود». بنابراین با تکیه بر اصول یاد شده باید گفت که «تکثرگرایی معقول» به نحوی که بتوان حمایت قانون اساسی را از تلاش برای یافتن عناصری مشترک میان هویت قومی و ملی را همراه نمود، نقش مهمی در زیست مسالمت‌آمیز اقوام از نظر پشتوانه قانونی و حقوقی به دنبال خواهد داشت.

۲-۳. رعایت حاکمیت بی طرفی در اداره کلان کشور

بی طرفی اصل اساسی دیگری است که برای زیست مسالمت‌آمیز اقوام در جامعه ایرانی حائز اهمیت است. در آراء راولز نیز همین موضوع بدین شیوه بیان شده بود که یک نهاد در صورتی حق است که نظاره‌گر آرمانی بی طرف باشد و نهادهای دیگری نیز آن را تأیید کنند

(Rawls, 1971, 210). بی‌طرفی در واقع همان اتخاذ رویکردی عدالت‌محور و بدون جانب‌گرایی از گروهی خاص و یا محروم ماندن گروهی دیگر از مزایا و امتیازات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. از یک منظر، اصل بی‌طرفی به واسطه عدم تسلط قوم خاصی بر اداره کشور این مزیت را ایجاد کرده که اقوام بتوانند ضمن پذیرش اصل بی‌طرفی در اداره کشور برای بهبود حیات سیاسی خود کوشش کنند. با توجه به اینکه گزینه قومیت در برهه‌های شناسایی افراد در ادارات و نهادهای مختلف وجود ندارد، این شرایط نمود همبستگی درونی و رویکرد فراقومی در صدسال گذشته است (رحمان‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۰۷). این زیست تاریخی و مسالمت‌آمیز پشتوانه مطلوبی برای تداوم مسیر همزیستی مسالمت‌آمیز بدون حاکمیت مطلق یک قوم بر اداره کشور است. بنابراین اصل بی‌طرفی و نظاره‌گر بودن دولت و نظام سیاسی در جمهوری اسلامی ایران، نشانگر وجه اشتراک ملی و حاکمیت «ملت» بر سرنوشت خویش است که در قانون اساسی نیز به صورت اصول قانون اساسی و در عرصه سیاسی نیز به شکل تعیین مقامات اعم از رئیس‌جمهور، نمایندگان مجلس و شورای اسلامی شهر و روستا و تعیین رهبر به صورت غیرمستقیم نمود می‌یابد. انتخاب مردم و حق تعیین سرنوشت آنان بدون حاکمیت یک قوم بر کشور، مؤید رعایت اصل بی‌طرفی در اداره کشور است.

بی‌طرفی از این مزیت برخوردار است که می‌تواند ضامن کثرت‌گرایی، پذیرش تفاوت و در عین حال پذیرش نظام سیاسی فراگیر و بی‌طرف میان گروه‌های قومی باشد. تکثرگرایی از همانندسازی تفاوت دارد؛ کسانی که با گروه خاصی همانندسازی می‌کنند، نسبت به اعضای آن گروه نیز احساس مشابهت می‌کنند (فورسایت، ۱۳۸۴: ۱۲۳). اما در عین حال و بر مبنای اصل بی‌طرفی، نظام سیاسی را برای تحقق آمال همه گروهها از جمله گروههای قومی می‌پذیرند. در چارچوب همین رویه، گروههای قومی این حق را برای خود قائل هستند که زبان و فرهنگ خاص خود را حفظ نموده و از جامعه نیز انتظار متقابل داشته باشند که تفاوت آنان را به رسمیت بشناسد. در این رویکرد، تکثرگرایی به معنای نوعی تلاش آگاهانه و فعال اعضای گروه قومی برای حفظ چارچوب اساسی فرهنگ قومی است (شارع‌پور، ۱۳۸۳: ۱۰۶). به هر ترتیب وجود عنصر بی‌طرفی باعث می‌شود تا هر یک از اقوام بتوانند به عنوان یک خُرده فرهنگ مطرح شوند و بدون نگرانی از سیطره یک قوم و یا گروه خاص، حیات سیاسی را داشته باشند.

بدین ترتیب باید گفت که بی‌طرفی و تکثرگرایی و به رسمیت شناختن آن با هم پیوندهای قابل توجهی دارند که می‌تواند در بحث همزیستی مسالمت‌آمیز کارکرد مؤثری داشته باشد. همین کارکرد در دیدگاه تکثرگرایی که در حمایت از فعالیت آزاد اقوام مطرح شده، مندرج

است. در چارچوب این نظریه نیز چنین آمده است که کثرت‌گرایی از جمله الگوهای درون‌گروهی است که در آن، گروه‌های قومی و نژادی در عین اینکه زبان، مذهب، آداب و رسوم خاص خود را نگه می‌دارند، جامعه پذیر شده و با گروه‌های دیگر کنار می‌آیند. همچنین آنان الگوی اجتماعی موردنظر خود را در جایی می‌یابند که در عین حفظ تفاوت‌های خود از یکسانی اجتماعی برخوردار خواهند بود (عضدانلو، ۱۳۸۸: ۴۹۴). مراد از حفظ تفاوت‌ها و همچنین یکسانی اجتماعی به ترتیب ناظر بر داشتن هویت خاص و همچنین پیروی از نظام سیاسی بی‌طرف است که ماحصل آن انسجام اجتماعی است. در این رویه، برتری قومی خاصی بر دیگر اقوام وجود ندارد و پرچم، سرود کشور، زبان، گرایش زبانی مسلطی به ضرر سایر اقوام و یا نادیده گرفته شدن آنان وجود ندارد. این رویه به طور مشخص در اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز قابل استنباط است که در آن، گروه و قوم خاصی بر دیگری برتری ندارد و اصل انتخابات و شایسته‌سالاری را حاکم نموده است. بدین ترتیب همزیستی مسالمت‌آمیز اقوام در جامعه ایران از منظر آنچه جان روالز اصل بی‌طرفی نام می‌نهد، امکان‌پذیر است. زیرا هم عنصر شناسایی و هم عنصر عدم نگرانی از استبداد یک گروه خاص را در خود دارد.

۲-۴. ایجاد رویکرد بیشترین منفعت برای کم بهره‌ترین اقشار

از جمله اصول موردنظر راولز بدین ترتیب بود که نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی باید این دو شرط را برآورده سازند؛ الف). آن‌ها باید مختص به مناصب و موقعیت‌هایی باشند که ذیل شرایط برابری منصفانه فرصت‌ها در دسترس همگان‌اند؛ ب). آن‌ها باید بیشترین منفعت را برای اعضای از جامعه دربرداشته باشند که از کمترین امتیازات بهره می‌برند (راولز، ۱۳۹۴: ۸۴). در راستای اصل برابری می‌توان به اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران اشاره نمود. زیرا در اصل نوزدهم و اصل بیستم به خوبی به این مسأله اشاره کرده و از این رو هرگونه امتیاز بخشیدن به گروه خاصی را در نظر نگرفته است. با عنایت به همین اصول مترقی باید گفت که برنامه‌های توسعه باید به نحوی باشد که کمترین محرومیت را برای اقوام در نظر داشته باشد.

اما آنچه در عمل قابل مشاهده است، مناطق کم برخوردار اقتصادی قوم نشین در ایران نه تنها بیشترین منفعت نصیب آنها نمی‌شود، بلکه نسبت به مناطق مرکزی کشور شرایط اقتصادی نامطلوب‌تری را تجربه می‌کنند. برخی تحقیقات مؤید آن است که مناطق و محل‌هایی که فعالیت اقتصادی آن در حال گسترش است و جوانان و افراد فعال سایر نقاط کشور را به خود جذب می‌کنند و این به معنای گسترش فعالیت اقتصادی در این مناطق و از طرف دیگر رکود

فعالیت اقتصادی در مناطق دیگر است که درباره مناطق قوم‌نشین مصداق پیدا می‌کند. این رویه تمرکز سرمایه در برخی از مناطق کشور را به دنبال دارد که نابرابری‌های منطقه‌ای را نیز افزایش می‌دهد. به همین دلیل درآمد عمده ساکنان مناطق قوم‌نشین چه در مرزهای سیستان و چه در کردستان از طریق مرزها و قاچاق انجام می‌شود (ساجدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۷). به نظر می‌رسد برای حل این معضلات و کوشش برای بهره‌مندی محروم‌ترین اقشار از بیشترین مزایا نیازمند تدابیر اقتصادی جدی هستیم تا بتوان سهم مناطق قوم‌نشین را توسعه اقتصادی، عمران و بودجه به شکل قابل توجهی افزایش داد تا بتوان حمایت کافی را برای تحقق زیست مطلوب آنان فراهم آورد. ایده‌ای که در نهایت می‌تواند منجر به زیست مسالمت‌آمیز اقوام در جمهوری اسلامی ایران منجر شود. اسناد بالادستی، برنامه‌های توسعه، برنامه‌های حقوق شهروندی و حقوق بشر اسلامی نیز می‌بایست با ابتناء بر همین خصیصه بنیان نهاده شوند که اطلاق آن بر سایر آحاد جامعه، حس نابرابری را میان افراد جامعه ایجاد نکنند. به نظر می‌رسد توسعه اقتصادی مناطق برای جلوگیری از خروج نیروی فعال اقتصادی مناطق قوم‌نشین به سایر مناطق و همچنین اختصاص سرمایه کافی برای تأسیس کارخانجات، شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی تا حد قابل توجهی بتواند مشکلات اقتصادی مناطق قوم‌نشین را برطرف سازد. رویه - ای که بتواند بیشترین مزایا را برای کم‌برخوردارترین مناطق ایجاد نماید.

علاوه بر این باید گفت که در راستای بهره‌مندی محروم‌ترین اقشار از بیشترین مزایای اجتماعی باید گفت که اقوام در ایران نیازمند حقوقی هستند که برای عامه مردم و اقوام قابل فهم، ملموس و عملیاتی باشد و به حوزه حقوق فرهنگی و اجتماعی نیز تسری پیدا کند. همان طوری که در ایده راولز مطرح شده بود که برای برقراری عدالت نیازمند شفافیت، عینیت و عامه فهمی برای گروه‌های محروم نیز هستیم. به بیان وی، اصول می‌باید در متن یک فرهنگ واحد تا حدی با هم متناسب باشند؛ اصول باید در هر یک از هم‌گروهی‌های گوناگون مردان و زنان قابل فهم باشند» (راولز، ۱۳۹۷: ۵۲۷). به طور مشخص باید گفت مواردی نظیر استفاده از «زبان مادری» که قانون اساسی نیز به آن اشاره کرده است، امتیازی عینی، ملموس و عملیاتی برای گروه‌های قومی است که می‌بایست بدون تأمل به گروه‌های قومی داده شود. بنابراین اختصاص امتیاز برای گروه‌های کمتر برخوردار الزاماً به مسائل اقتصادی معطوف نیست و رفع این نابرابری در حوزه اجتماعی و فرهنگی که کوششی برای ارتقای هویت قومی و پیوند آن با سطح ملی است، راهگشا است. این بدان معناست که اعطای حق تدریس به زبان مادری و یا ایجاد فضایی برای گسترش رسانه‌های محلی به زبان مادری می‌تواند نقش مؤثری در زیست مسالمت‌آمیز اقوام در جامعه ایرانی در پی داشته باشد.

۳. نتیجه گیری

متکثر بودن جامعه ایران از حیث تنوع قومی نیازمند راهکاری عملی برای پیوند زدن وجوه اشتراک قومی و ملی برای تحقق زیست مسالمت‌آمیز آنان است. از این رو باید گفت که نظریاتی که صرفاً بر مسائل قومی متمرکز شده و به سازش میان هویت ملی و قومی توجهی ندارند، چندان نمی‌توانند در زمره نظریات مشکل‌گشا قرار گیرند. به همین دلیل با اتخاذ رویکردی که جان روالز مطرح نموده است، اصول زیست مسالمت‌آمیز برای بهبود شرایط گروه‌های قومی از یک طرف و پیوند میان هویت ملی و قومی از طرف دیگر به عنوان مبنای تداوم حیات آنان ارائه کند. در وهله اول باید گفت که نباید از اقوام به عنوان یک گروه اقلیت در کشور نام برد. به این دلیل که قانون اساسی صراحتی در این باره ندارد. همچنان که این تلقی می‌تواند تبعات حقوقی از جمله خاص بودن یک قوم و یا اقوام و همچنین پذیرش خودمختاری و حق تعیین سرنوشت را برای آنان در پی داشته باشد که نتیجه آن، واگرایی است. در وهله بعدی این مسأله مورد توجه بوده است که یکی از مزایا و حتی مسیرهایی که می‌تواند زیست مسالمت‌آمیز اقوام را در بر داشته باشد، حاکمیت بی‌طرفی در اداره کشور است. بدین معنا که یک قوم و یا نژاد و گروه خاصی برای اداره کشور وجود ندارد و مناصب اداره کشور چه به صورت مستقیم و چه به صورت غیرمستقیم توسط انتخابات به عنوان یک رویه دموکراتیک صورت می‌گیرد. هرچند نباید در این میان مشکلات مناطق قوم نشین از جهت انتخاب استاندار بومی و یا تعیین سایر مقامات را نادیده گرفت. از این جهت نیازمند اتخاذ تدابیری هستیم تا با اعتماد به نخبگان بومی و ارتقای آنان در سطوح ملی، زمینه را برای پیوند هرچه بیشتر هویت ملی و قومی فراهم نمود.

ایده دیگری که با استنباط از نظریه راولز قابل طرح است توجه به زیست تاریخی مشترک میان اقوام در ایران است که به‌رغم وجود برخی تنش‌های مقطعی، همواره به صورت مسالمت‌آمیز و بر مبنای تعلق به یک ریشه و تبار مشترک ایرانی به حیات خود ادامه دادند. این رویه باعث شده تا اقوام همواره خود را در زیر یک پرچم فراگیر و رنگارنگ جست و جو کنند که حتی بتواند هویت ملی را به عنوان مرکز ثقل هویت نشان دهد. این مزیت باعث می‌شود تا بر مبنای همین نظریه مطرح شده، اصل اختصاص امتیاز بیشتر به مناطق کمتر برخوردار (از نظر اقتصادی و اجتماعی) قومی بیش از پیش ضروری به نظر رسد. زیرا بخش مهمی از فقر و بیکاری به این مناطق اختصاص دارد و مهاجرت نیروی کار این مناطق به سایر مناطق، اولاً باعث خروج نیروی اقتصادی فعال می‌شود و دوم اینکه نابرابری را به ضرر آنان گسترش می‌دهد. برای رفع این معضل نیازمند استفاده از سیاست تبعیض مثبت به نفع مناطق قوم نشین و

تحول در شرایط عمرانی، تأسیس کارخانه، شرکت و بنگاه اقتصادی هستیم تا بتوان بر معضل قاچاق نیز غلبه نمود و فعالیت اقتصادی مؤثر و مطلوب را در این مناطق ایجاد نمود. بهره‌مندی از سیاست اختصاص امتیاز به مناطق کمتر برخوردار تنها وجه اقتصادی ندارد، بلکه دارای ابعاد اجتماعی و فرهنگی نیز می‌باشد که برای اختصاص این امتیاز به مناطق قوم‌نشین نیازمند رجوع به قانون اساسی برای به رسمیت شناختن حق تدریس به زبان مادری در مدارس هستیم تا بتوان نوعی اشتراک برای انسجام اجتماعی فراهم آورد. این رویه نه به معنای نادیده گرفتن هویت ملی و یا برجسته کردن هویت قومی، بلکه کوششی برای بهبود شرایط هویتی مناطق قومی و به رسمیت شناختن حقوق خاص آنان و همچنین پیوند زدن میان هویت ملی و قومی است. بدین ترتیب برای رفع نابرابری نیازمند کوششی برای برابری اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی-هویتی برای ارتقاء شرایط اقوام در چارچوب هویت ملی هستیم.

استناد به این مقاله: حیدری، حمیده، خزائی، احمدرضا، وزیری، مجید. (۱۴۰۳). وجوه اشتراک قومی و ملی در زیست مسالمت‌آمیز اقوام در نظام جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۸(۶۸)، ۳-۱۸.

The Islamic Revolution Approach Quarterly is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

منابع و مآخذ:

- احمدی پور، زهرا، حیدری موصولو، طهمورث، حیدری موصولو، طیبه (۱۳۸۹)، تحلیل قومیت و هویت قومی در ایران؛ جهت امنیت پایدار، **فصلنامه انتظام اجتماعی**، سال دوم، شماره اول، بهار و تابستان ۸۹، صص ۶۲-۳۵.
- بشیری، حسین (۱۳۹۳)، **عقل در سیاست، سی و پنج گفتار در فلسفه سیاسی، جامعه شناسی و توسعه سیاسی**، تهران: انتشارات نگاه معاصر.
- ترکی، حسین (۱۳۹۹)، بررسی عوامل سیاسی-اقتصادی مؤثر بر چالش‌های قومیتی، **فصلنامه تخصصی علوم سیاسی**، سال شانزدهم، شماره پنجاه، صص ۲۰-۱.
- حسینی، فرزاد، عبدالرحمن، عباس‌زاده مرزبالی، محمد (۱۴۰۰)، فضای مجازی، چالش هویت جویی قومی و راهکارهای پیش روی دولت جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه ژئوپلیتیک**، سال هفدهم، شماره اول، صص ۲۱۳-۱۷۸.
- حسینی بهشتی، سید علیرضا (۱۳۷۹)، **مبانی معرفت شناسی عدالت اجتماعی**، تهران: نشر بقیع.
- راولز، جان (۱۳۹۴)، **عدالت به مثابه انصاف**، ترجمه عرفان نایبی، تهران: انتشارات ققنوس.
- راولز، جان (۱۳۹۶)، **نظریه عدالت**، ترجمه مرتضی نوری، تهران: نشر مرکز.
- راولز، جان (۱۳۹۷)، **لیبرالیسم سیاسی**، ترجمه موسی اکرمی، تهران: انتشارات ثالث.
- رحمان زاده هروی، محمد (۱۳۹۳)، **نژاد، قوم و ملت در ایران**، تهران: انتشارات کتاب آمه.
- رهبر، عباسعلی، اسلامی، روح‌الله، ذولفقاریان، فاطمه (۱۳۹۰)، امکان‌های جهان زیستی جمهوری اسلامی ایران برای مشارکت سیاسی، **فصلنامه راهبرد**، سال بیستم، شماره ۶۰، صص ۱۱۲-۸۱.
- ساجدی، امیر، امجدیان، فرامرز (۱۳۸۹)، تأثیر فدرالیسم کردستان عراق بر هنجارهای سیاسی و قومیتی کردهای ایران، **فصلنامه دانشنامه**، شماره ۸۰.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۳)، نظریه‌های جامعه‌شناختی روابط گروه‌های قومی، **مجموعه مقالات**: تهران: انتشارات وزارت کشور.
- عادل، علی، فتحی، سروش (۱۳۹۷)، تحولات قومی در مرزهای ایران قبل و بعد از جنگ تحمیلی: ابعاد و راهکارها، **فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، سال هشتم، شماره سوم، صص ۵۳-۲۱.
- عضدانلو، حمید (۱۳۸۸)، **آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه شناسی**، تهران: انتشارات ققنوس.
- فضائلی، مهدی، کرمی، موسی (۱۳۹۶)، اقلیت‌های قومی در ایران، یا اقوام ایرانی، از نگاهی ژورنالیستی تا دیدگاهی حقوقی، **مجله مطالعات حقوقی**، دوره نهم، شماره سوم، صص ۲۴۷-۲۱۷.
- فورسایت، حمید (۱۳۸۴)، **پویایی گروه**، ترجمه مهرداد فیروزبخت و منصور قنادان، تهران: مؤسسه فرهنگی رسا.
- قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۲)، اقلیت‌ها در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، سال ششم، شماره چهارم، شماره مسلسل ۲۲، صص ۸۷۳-۸۵۳.
- میرلطیفی، علوی زاده و هدایتی امین، محمود، امیرمحمد و خورشید (۱۳۹۴)، بررسی انسجام اجتماعی در حفظ امنیت مرزی با تأکید بر تنوع قومی-مذهبی مطالعه موردی: شهرستان زابل، **فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای**، سال پنجم، شماره ۱۹، صص ۷۰-۵۷.
- یوسفی، علی، اصغرپور ماسوله، احمدرضا (۱۳۹۲)، نسبت میان هویت ملی و هویت‌های قومی در ایران، **ششمین کنگره انجمن ژئوپلیتیک ایران**، ۷ و ۸ آبان ۹۲، صص ۱۹-۱.
- Freeman, Samuel (1993), **Collected Papers**, Cambridge, Harvard University Press.
- Rawls, John (1971), **A Theory of Justice**, London: Publisher Cambridge Press.
- PCIJ, The Greco-Bulgarian Communities Case, for full text see: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decision/s/1930.07.31_grecobulgarian.html
- Ahmadipour, Z., Heydari Mosulu, T., & Heydari Mosulu, T. (2010). Analysis of ethnicity and ethnic identity in Iran: towards sustainable security. *Quarterly Journal of Social Order*, 2(1), 35-62. (in Persian)
- Adeli, A., & Fathi, S. (2018). Ethnic developments in Iran's borders before and after the imposed war: dimensions and strategies. *Quarterly Journal of Geography and Regional Planning*, 8(3), 21-53. (in Persian)
- Azdanloo, H. (2010). Introduction to basic concepts of sociology. Tehran: *Qoqnoos Publications*. (in Persian)
- Bashirieh, H. (2014). Reason in politics: Thirty-five discourses in political philosophy, sociology, and political development. Tehran: *Negah Moaser Publications*. (in Persian)
- Fazaeli, M., & Karami, M. (2017). Ethnic minorities in Iran: from a journalistic to a legal perspective. *Journal of Legal Studies*, 9(3), 217-247. (in Persian)
- Forsyth, H. (2005). Group dynamics (M. Firouzbakht & M. Qanadan, Trans.). Tehran: *Rasa Cultural Institute*. (in Persian)
- Freeman, S. (1993). *Collected papers*. Cambridge: *Harvard University Press*.
- Ghasemi, M. A. (2003). Minorities in the constitution of the Islamic Republic of Iran.

- Strategic Studies Quarterly*, 6(4), 853–873. (in Persian)
- Hassanifar, A., & Abbaszadeh Marzbali, M. (2011). Cyberspace, the challenge of ethnic identity, and the solutions facing the government of the Islamic Republic of Iran. *Quarterly Journal of Geopolitics*, 17(1), 178–213. (in Persian)
- Hosseini Beheshti, S. A. (1990). Epistemological foundations of social justice. Tehran: *Moqeh Publishing*. (in Persian)
- Mirlotfi, A., Hedayati Amin, M., Amir Mohammad, & Khorshid. (2015). Investigating social cohesion in maintaining border security with an emphasis on ethno-religious diversity: a case study of Zabol County. *Regional Planning Quarterly*, 5(19), 57–70. (in Persian)
- PCIJ. (1930). The Greco-Bulgarian communities case. Retrieved from http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decision/s/1930.07.31_grecobulgarian.html
- Rahbar, A., Eslami, R., & Zolfagharian, F. (2011). The possibilities of the biosphere of the Islamic Republic of Iran for political participation. *Strategy Quarterly*, 20(60), 81–112. (in Persian)
- Rahmanzadeh Heravi, M. (2014). Race, ethnicity, and nation in Iran. Tehran: *Ketab Ame Publishing*. (in Persian)
- Rawls, J. (1971). A theory of justice. London: *Cambridge Press*.
- Rawls, J. (2015). Justice as fairness (E. Sabeti, Trans.). Tehran: *Qoqnoos Publishing*. (in Persian)
- Rawls, J. (2017). Theory of justice (M. Nouri, Trans.). Tehran: *Markaz Publishing*. (in Persian)
- Rawls, J. (2018). Political liberalism (M. Akrami, Trans.). Tehran: *Sales Publishing*. (in Persian)
- Sajedi, A., & Amjadian, F. (2010). The impact of Iraqi Kurdistan federalism on political and ethnic norms of Iranian Kurds. *Daneshnameh Quarterly*, (80). (in Persian)
- Sharehpour, M. (2004). Sociological theories of ethnic group relations. Tehran: *Ministry of Interior Publications*. (in Persian)
- Turki, H. (2019). Investigation of political-economic factors affecting ethnic challenges. *Quarterly Journal of Political Sciences*, 16(50), 1–20. (in Persian)
- Yousefi, A., & Asgharpour Masouleh, A. R. (2013). The relationship between national identity and ethnic identities in Iran. Sixth Congress of the Iranian Geopolitical Association, November 27–28, pp. 1–19. (in Persian)